

Archeologienota

Lier – Kanunnik Davidlaan

Natasja Reyns en Liesbeth Claessens

Temse
2016

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2016/12.807/86

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	6
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	6
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	10
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	10
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	17
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	22
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	25
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
2.4.6	Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek.....	27
2.4.7	Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek.....	27
3	Bibliografie.....	28
3.1	Publicaties	28
3.2	Websites	28
4	Bijlagen	29
4.1	Archeologische periodes	29
4.2	Plannenlijst	29
4.3	Fotolijst.....	30

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen gelegen zijn binnen de archeologische zone 'Historische stadskern van Lier', opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2016J126

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

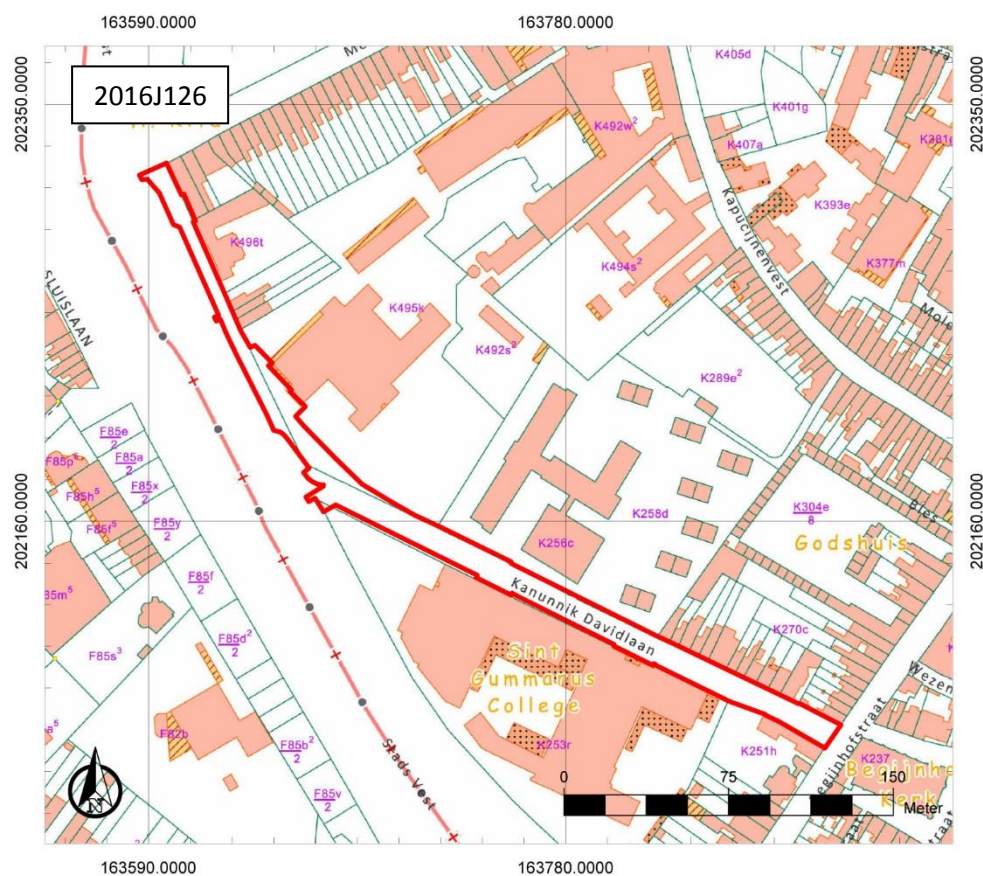
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Lier, Lier, Kanunnik Davidlaan, Begijnhof

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 163598, 202323
- 163675, 202188
- 163905, 202067
- 163662, 202168

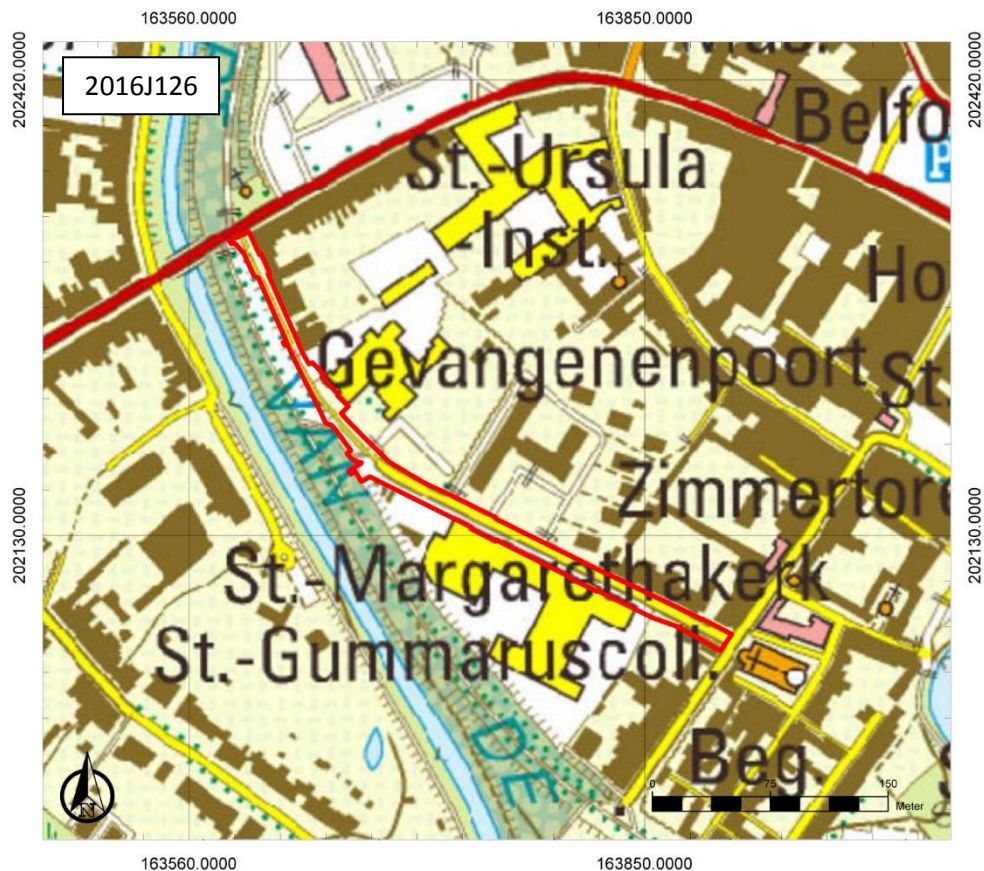
Kadastrale percelen: Lier, afdeling 1, sectie K, nummers 495k (partim) en openbaar domein

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood
(http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE)

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 4868 m²

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 07/10/2016 – 21/11/2016

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, metaaltijden, Romeinse tijd, nieuwe tijd, nieuwste tijd

Verstoorde zones: de huidige verharding (Figuur 5) heeft een verstoringsdiepte van ca. 40 cm. Het betreft wegenis. Ten noorden is een voetpad aanwezig. In het oostelijke deel van het tracé is ook ten zuiden van de Kanunnik Davidlaan een voetpad aanwezig. Ter hoogte van de reeds bestaande riolering bedraagt de verstoringsdiepte maximaal 1,95 m.

2.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

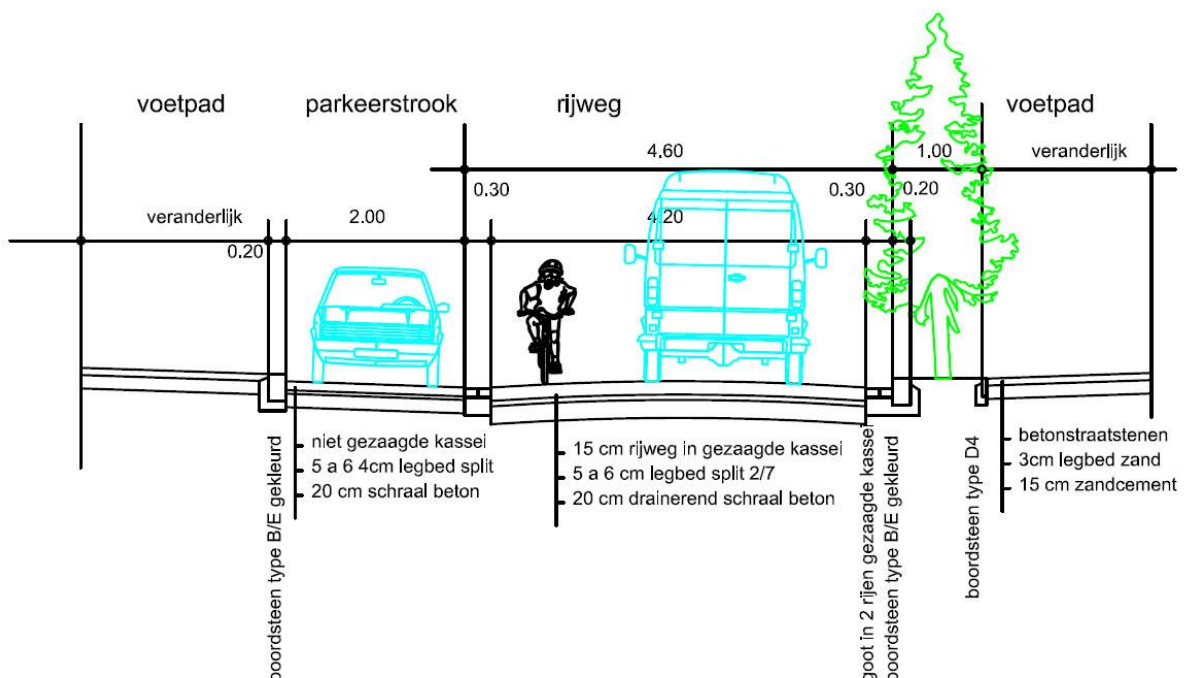
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

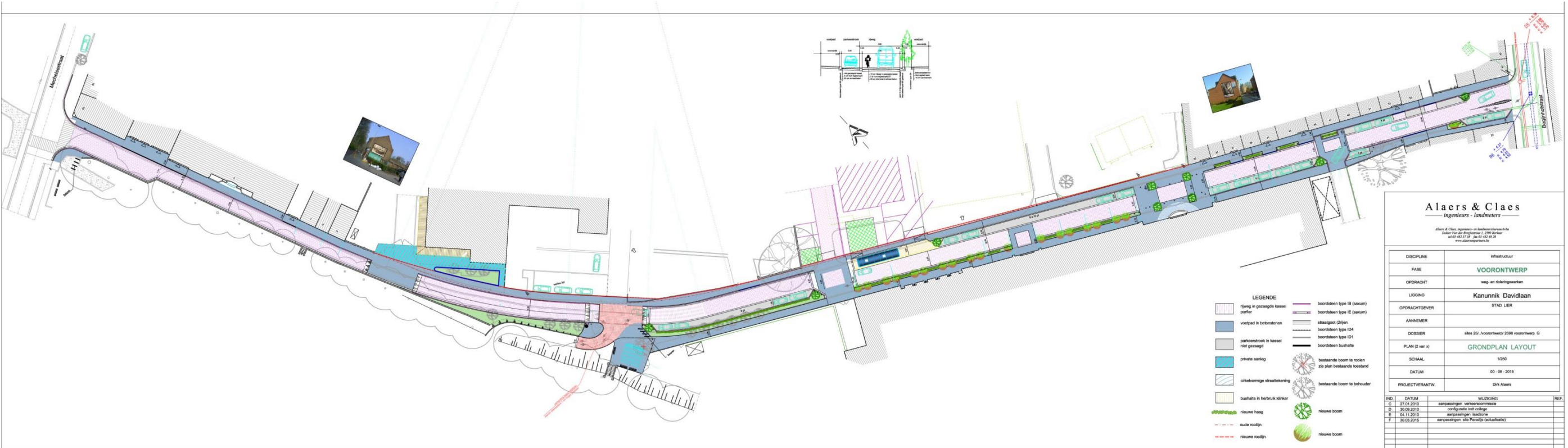
2.3.2 Beschrijving geplande werken

De geplande werken omvatten de aanleg van een gescheiden stelsel en de vernieuwing van de verharding ter hoogte van de Kanunnik Davidlaan (Figuur 4 tot Figuur 6). Een beperkte zone die nu geen deel uitmaakt van de weginfrastructuur maakt er wel deel van uit in de ontworpen toestand (Figuur 5). Voor de aanleg van de leidingen wordt een sleuf gegraven van 4 m breed en ca. 2,35 m diep. Ze worden onder de verharding aangelegd. Van het aan te leggen rioleringsstelsel is geen typeprofiel beschikbaar. Het aan te leggen rioleringsstelsel bevindt zich grotendeels op een andere locatie dan de bestaande riolering (Figuur 6) en betekent dus een nieuwe verstoring.

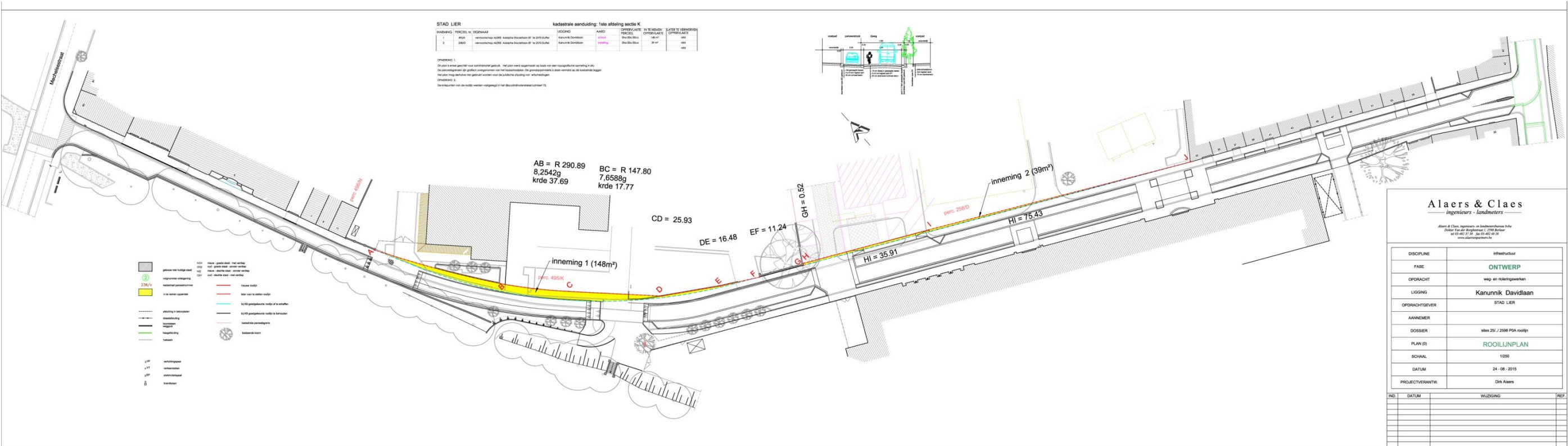
De ontworpen wegenis is van trottoirband tot trottoirband 4,20 m breed en heeft een verstoringsdiepte van 40 cm. De wegenis wordt geflankeerd door een voetpad in betonstenen. De breedte van het voetpad bedraagt ca. 1,77 à 2,08 m en heeft een verstoringsdiepte van ca. 26 cm. Waar vandaag de dag in het westen van het tracé één voetpad aanwezig is, ten noorden van de weg, komt ook in het ontwerpplan slechts één voetpad voor, ten noorden van de weg. Waar in het oosten van het tracé twee voetpaden aanwezig zijn, aan weerszijde van de weg, komen ook in het ontwerpplan twee voetpaden voor, aan weerszijde van de weg. Naast voetpaden worden ook parkeerstroken voorzien van 1,90 à 2,00 m breed. Ze kennen een gelijkaardige verstoringsdiepte als de wegenis. In het oosten van het tracé wordt op de scheiding tussen de wegenis en het voetpad groenaanleg voorzien in de vorm van een haag en bomen.

Figuur 3: Typeprofiel (Alaers & Claes)

Figuur 4: Ontwerpplan (Alaers & Claes)

Figuur 5: Bestaande toestand met in geel aanduiding van de zone die bijkomend ingenomen zal worden door weginfrastructuur (Alaers & Claes)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken gemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van alle beschikbare publicaties (zie bibliografie). Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de kaart van Jacob Van Deventer (ca. 1560), de plattegrond van Braun & Hogenberg (1572-1581), kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Vandermaelen-kaart (1846-1854) en de Popp-kaart (1842-1879) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Andere kaarten zoals de kaart van de Lierse Furie uit het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw en de plattegrond van Guicciardini uit 1581 werden ook bekeken, maar niet opgenomen in de archeologienota omdat ze dezelfde situatie weergeven als de hoger vermelde kaarten.

Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

De Historische stedenatlas van Lier³ werd geraadpleegd.

2.4 Assessmentrapport

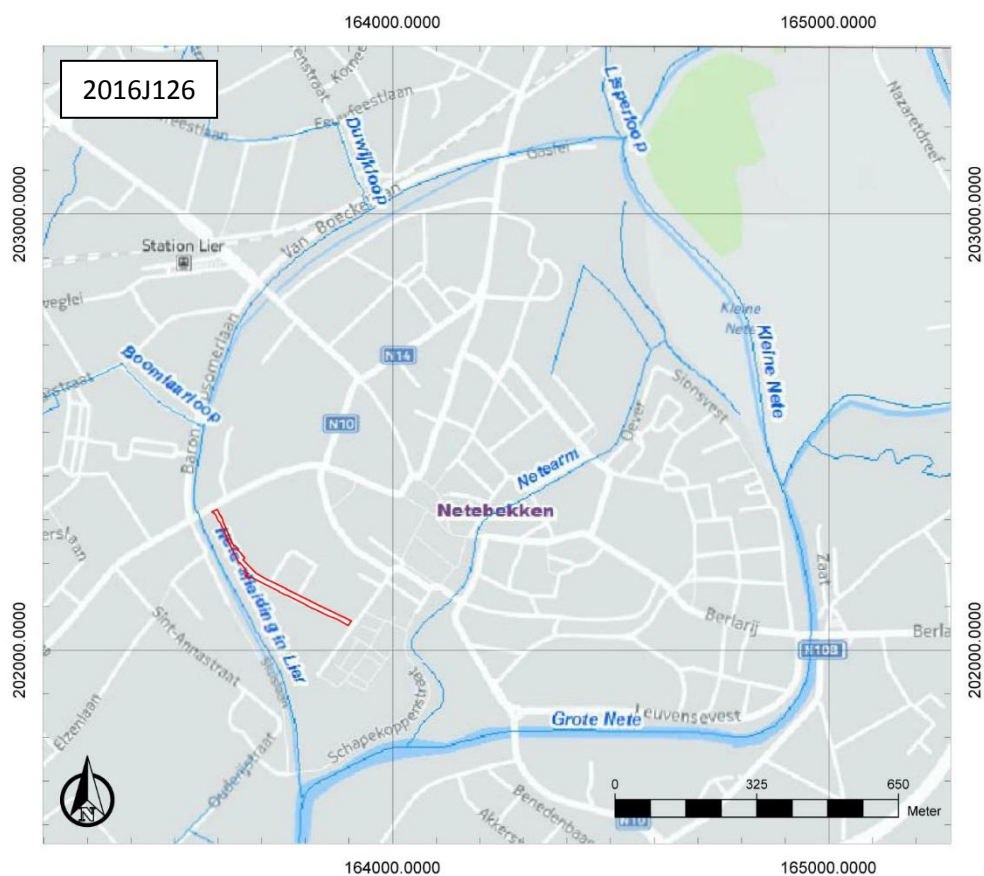
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Lier, ten zuidwesten van de stadskern. Het beslaat de volledige Kanunnik Davidlaan (Figuur 7). Het terrein is gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. Ten zuidwesten bevindt zich de Nete. Overige stromen in de buurt zijn de Grote Nete, de Boomlaarloop en de Netearm (Figuur 8).

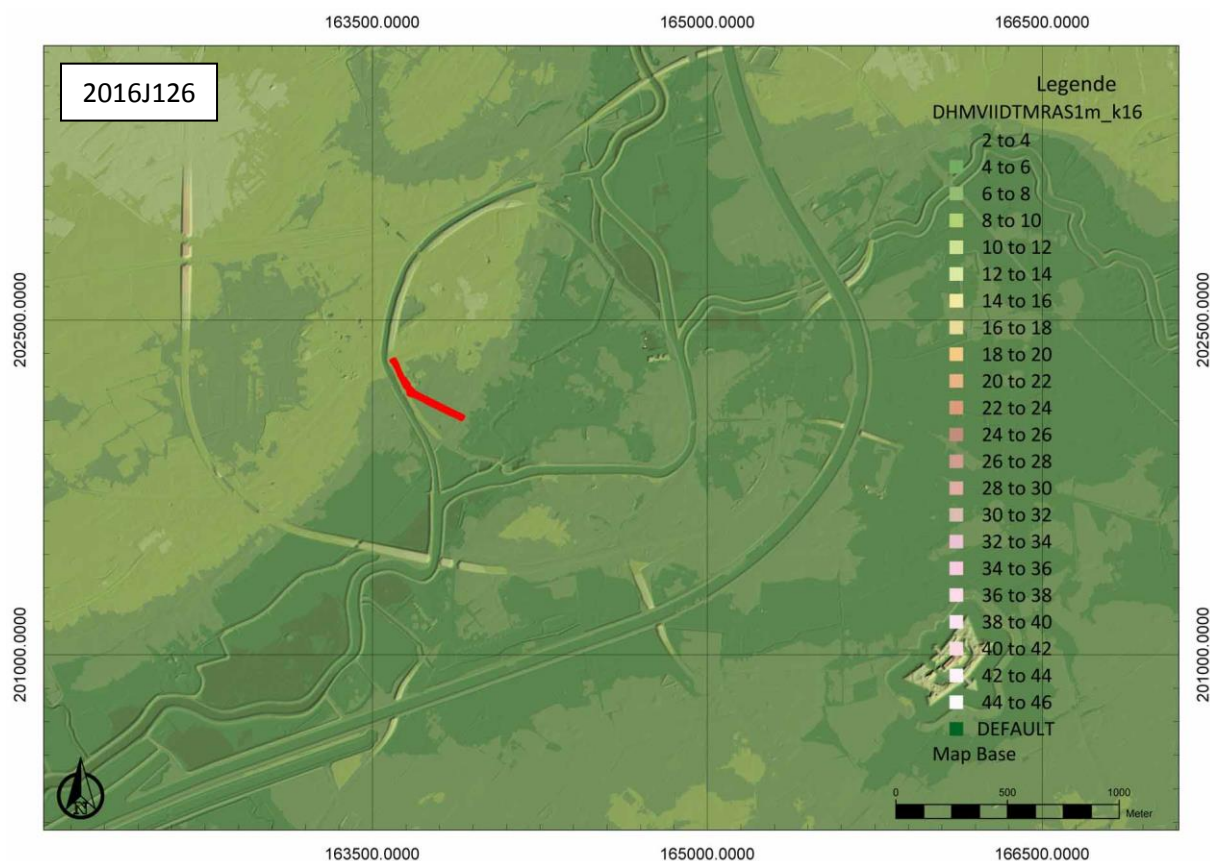
³ Breugelmans *et al.* 1990

Figuur 7: Luchtfoto van 2015 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

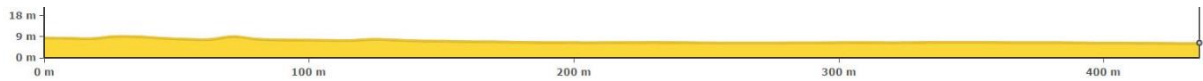
Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

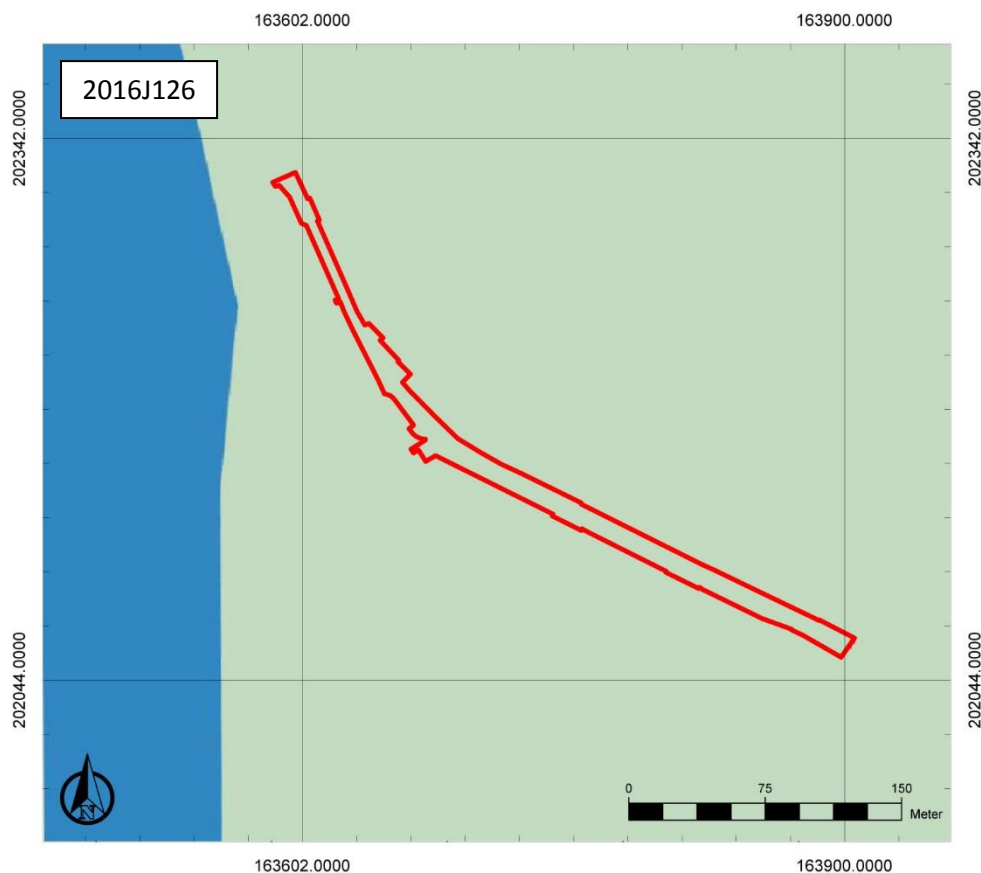

Figuur 10: Detail Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 11: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost van het terrein (www.geopunt.be/kaart)

Het onderzoeksgebied ligt in de lager gelegen vallei van de Nete (Figuur 9), op een hoogte van ca. 6,4 tot 9,3 m TAW (Figuur 11). Het terrein helt sterk af naar het zuidoosten toe (Figuur 10). Op ruimer landschappelijk vlak is het onderzoeksgebied te situeren in de oostelijke uitloper van de Vlaamse vallei.⁴ De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 12) bestaat uit het Lid van Antwerpen. Dat bestaat uit zwartgroen fijn zand, dat sterk klei- en glauconiethoudend, evenals glimmerhoudend is, schelpen bevat en soms grof zand en beenderresten.⁵

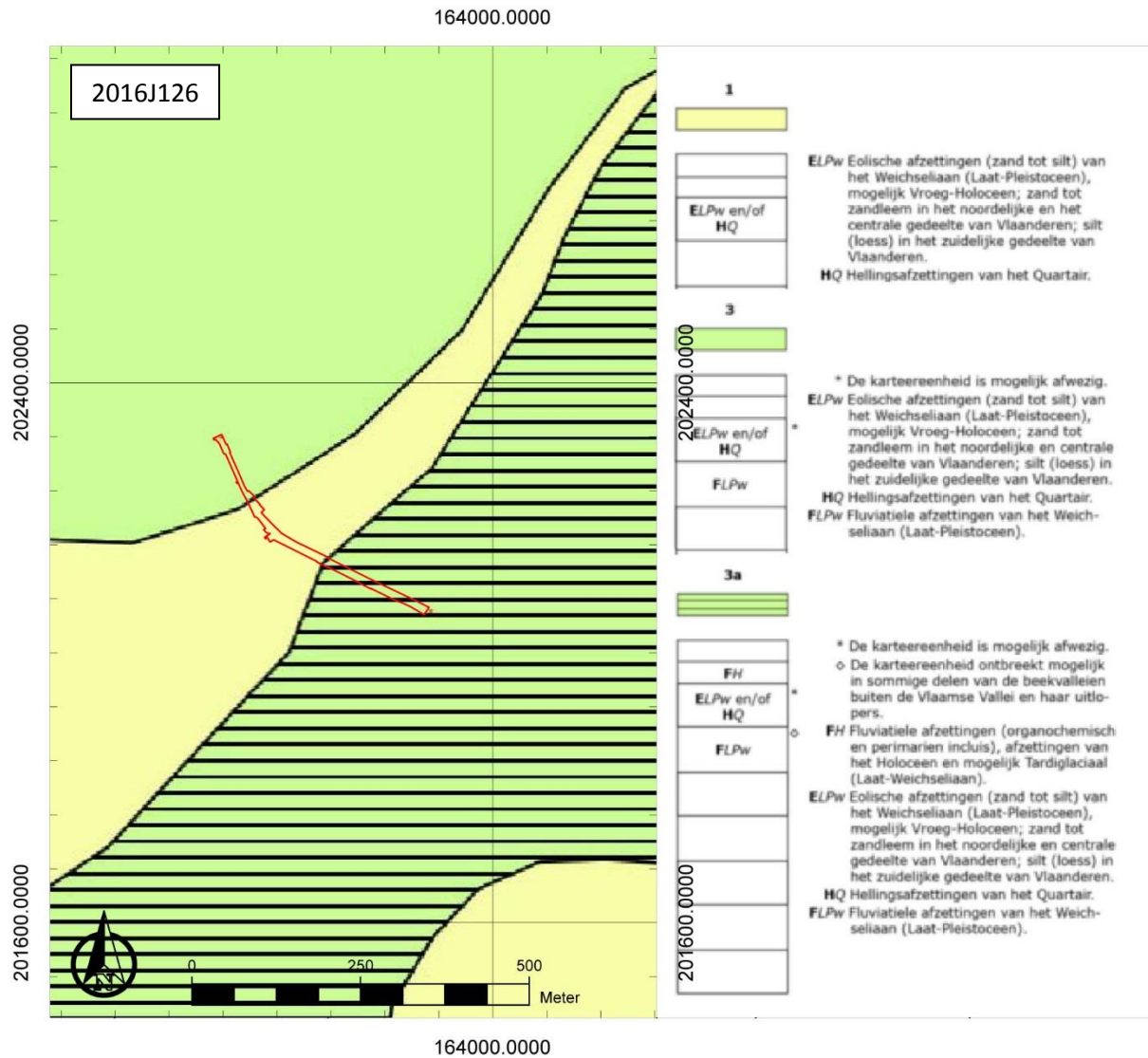
Figuur 12: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied. Groen: Lid van Antwerpen, blauw: Lid van Putte (www.geopunt.be/kaart)

De quartairgeologische kaart (Figuur 13) geeft aan dat zich centraal binnen het onderzoeksgebied eolische afzettingen bevinden van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holocene en/of hellingsafzettingen van het quartair. In het noorden kunnen deze karteereenheden mogelijk ontbreken, maar op een dieper niveau bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In het zuiden van het onderzoeksgebied komen dezelfde karteereenheden voor, maar kunnen zich erboven nog fluviatiele afzettingen bevinden van het Holocene en Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).⁶ Deze laatste zijn te relateren aan de hoger vermelde Nete-arm.

⁴ Bogemans 2007, 4

⁵ www.geopunt.be/kaart

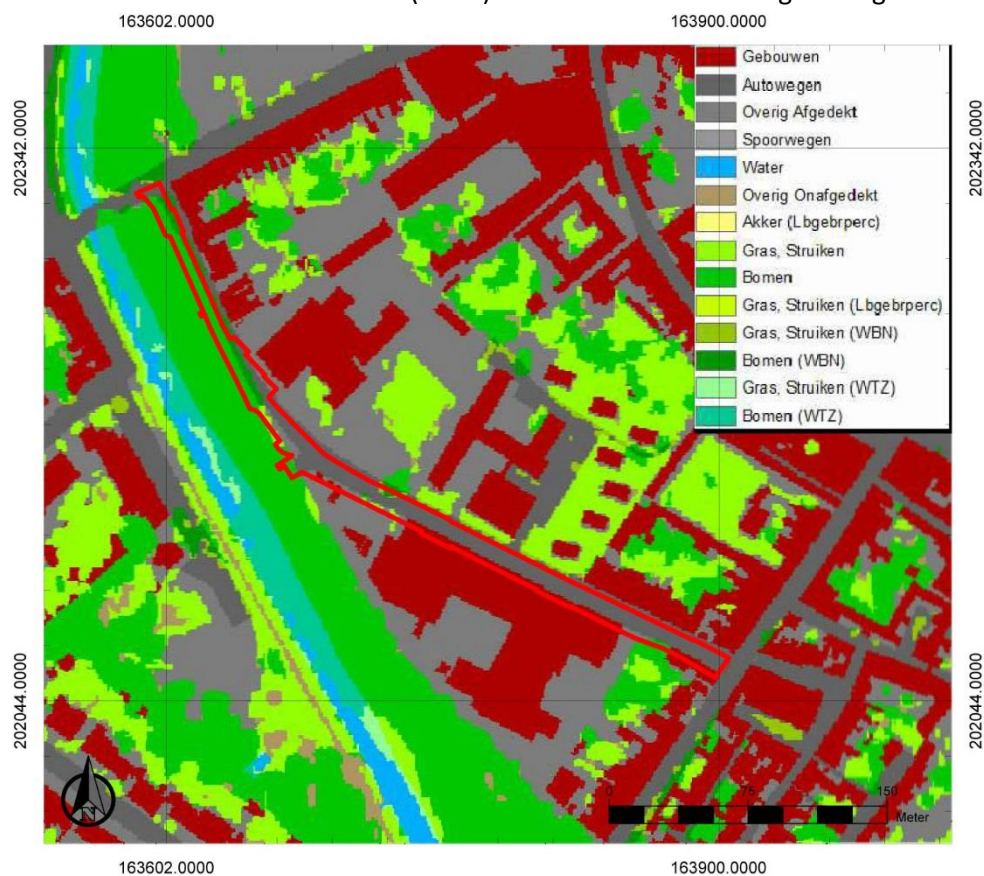
⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

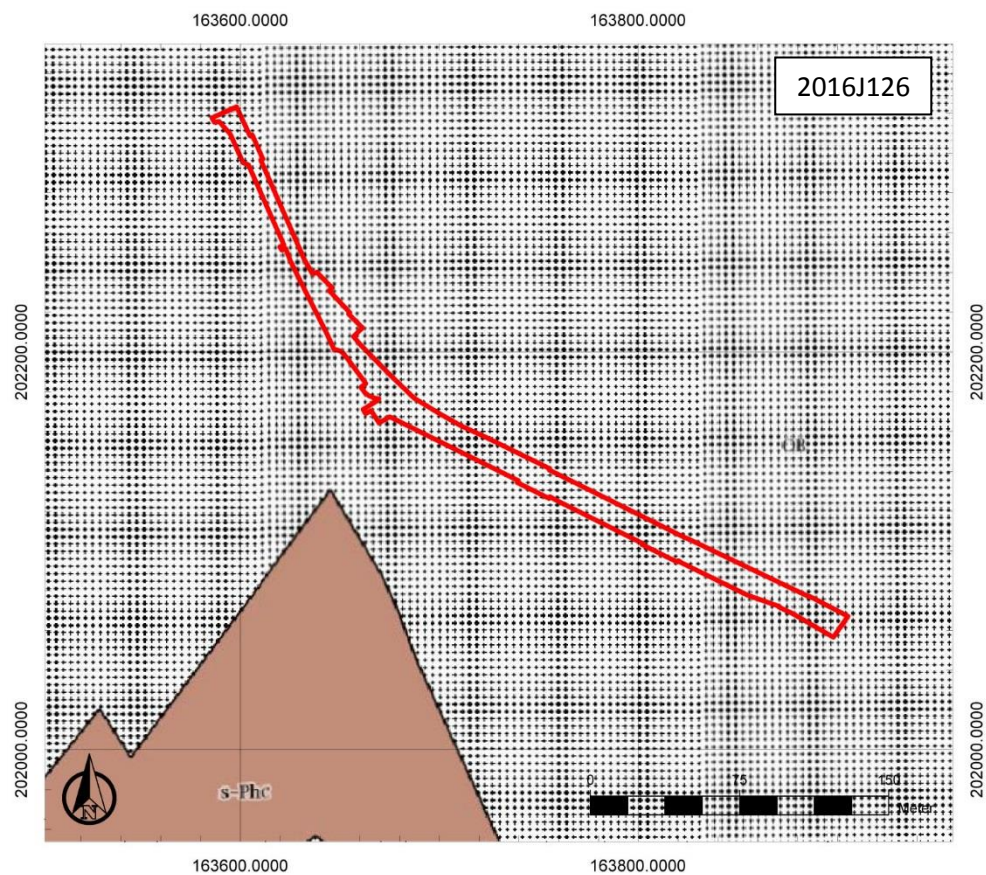
De bodemkaart (Figuur 14) toont dat het onderzoeksterrein volledig gelegen is in bebouwde zones (OB). Het dichtstbijzijnde bodemtype is een natte licht zandleembodem met sterk gevlechte,

verbrokkelde textuur B horizont (s-Phc).⁷ Het terrein is vandaag de dag reeds in gebruik als weg (

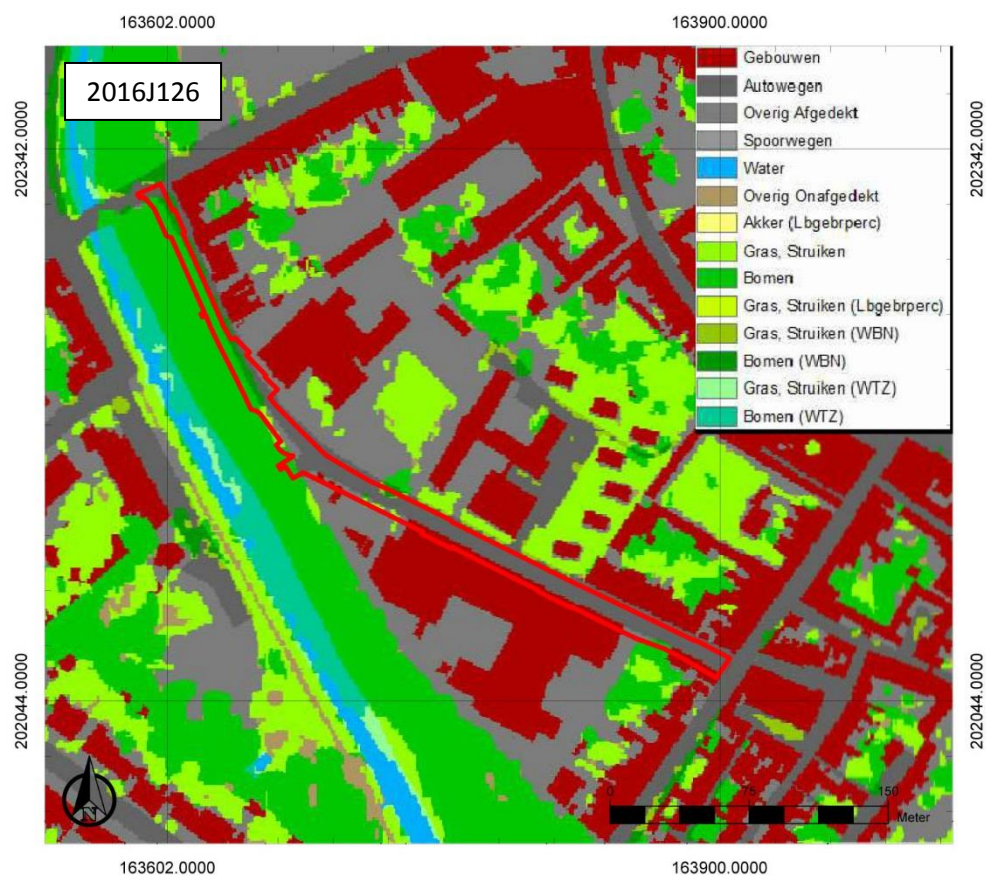

Figuur 15).

⁷ www.geopunt.be

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 15: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Lier kent een vrij onduidelijke wordingsgeschiedenis. Muntvondsten wijzen op menselijke aanwezigheid in de Romeinse en Gallo-Romeinse periode. Lier werd voor het eerst vermeld in 870 als “Ledi” (waterweg), duidelijk verwijzend naar de gunstige geografische ligging aan de twee Netten. De oudste kern zou volgens sommige literatuurbronnen opklimmen tot de Frankische periode en zou rond de Vismarkt (hogere Nete-oever) gezocht moeten worden. Volgens andere historici zou Lier in de 8ste eeuw gesticht zijn op de plaats ‘Nivesdonk’, door de heilige Gummarus. In de 11de-12de eeuw bouwde de stad een bevolkingskern uit op de linkeroever, met een eigen parochiekerk, toegewijd aan Sint-Jan-Baptist. De stad kreeg de titel van “oppidum” toegekend in 1194 en werd door hertog Hendrik I van Brabant tot stad verheven in 1212. Het grondgebied bestond uit de eigenlijke stad, de ‘Kuip’ (ringvormige zone rond de stad) en de ‘Bijvang’. Deze laatste is een uitgestrekt gebied, bestaande uit de dorpen Kessel, Nijlen, Emblem en Bevel en de gehuchten Hagenbroek, Lachenen en de Mijl.⁸

In 1244 werd gestart met het graven van een omwalling rond de eigenlijke stad, met de Grote Markt als centrum. Vanaf de 13de eeuw en vooral in de loop van de 14de eeuw vond een sterke economische expansie plaats, ten gevolge van de bloei van de lakennijverheid. De bevolking nam toe als gevolg van de materiële welstand. In 1389 werd de nieuwe stadsomtrek vastgesteld en de definitieve stadsomwalling gebouwd (huidige stadsomwalling). Dankzij de enorme expansie die Antwerpen als belangrijkste handels- en geldmarkt van Europa in de 16de eeuw beleefde, kende Lier een enorme stijging van de algemene levensstandaard. Vooral op het vlak van onderwijs kende Lier een belangrijke ontwikkeling. De stad wist wereldfaam te verwerven inzake handel en borduurwerk.⁹

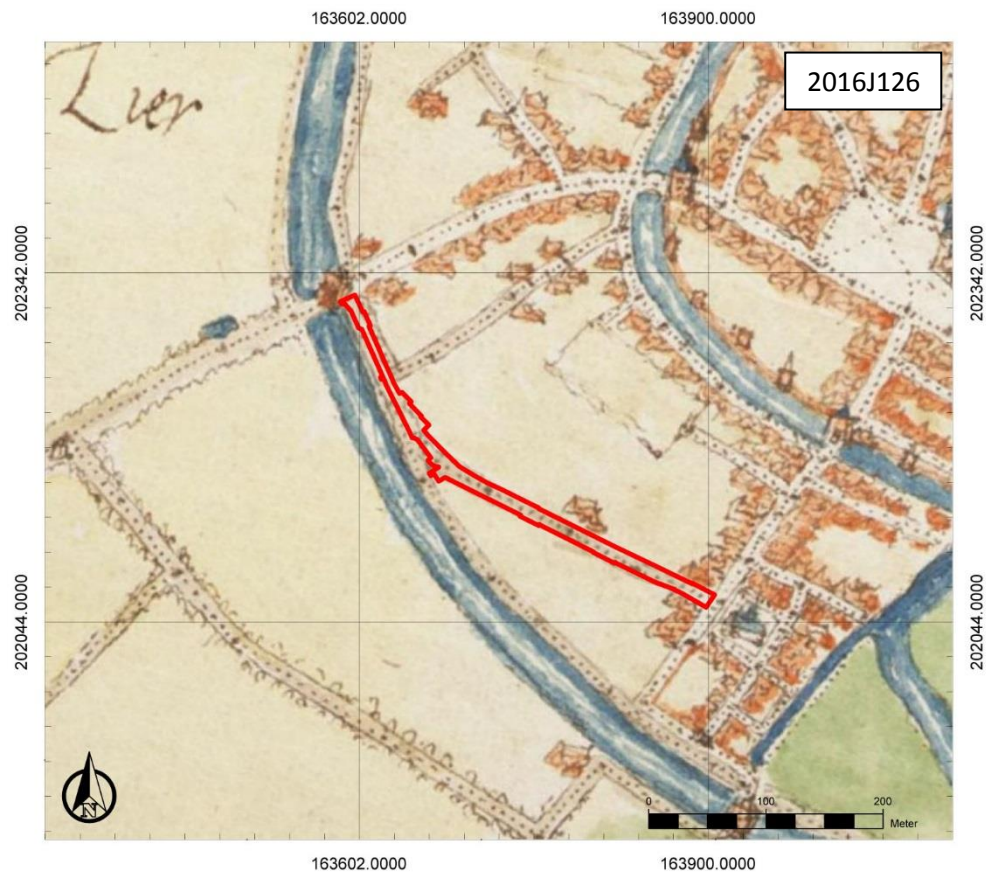
Hoe Lier er in de 16de eeuw uitzag, kan gezien worden op de stadsplattegrond van Jacob van Deventer. Duidelijk is dat het merendeel van de bewoning zich nog binnen de eerste omwalling bevond. De scheiding tussen *auwland* (binnen de eerste omwalling) en *nieuwland* (daarbuiten) was nog sterk aanwezig en zou pas in de 18de eeuw door de afbraak van de binnenpoorten ongedaan worden gemaakt.¹⁰ Binnen de tweede stadsomwalling begon het ook al goed volgebouwd te geraken langs de hoofdstraten. De straat van het onderzoeksgebied is reeds aanwezig in de 16de eeuw, maar de bebouwing erlangs is nog erg schaars (Figuur 16 en Figuur 17). Ten westen van het onderzoeksgebied is de Mechelse Buitenpoort gelegen. De bouw ervan werd aangevat in 1405. Ze werd afgebroken in 1888.¹¹ Het is duidelijk dat de Kanunnik Davidlaan vanaf de Mechelse buitenpoort rechtstreekse toegang verschaftte tot het begijnhof. De knik in de weg zorgt ervoor dat de straat precies bij de Begijnhofkerk uitkomt en dat er vanaf de vesten een zichtas tot de kerk gecreëerd werd.

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120745> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

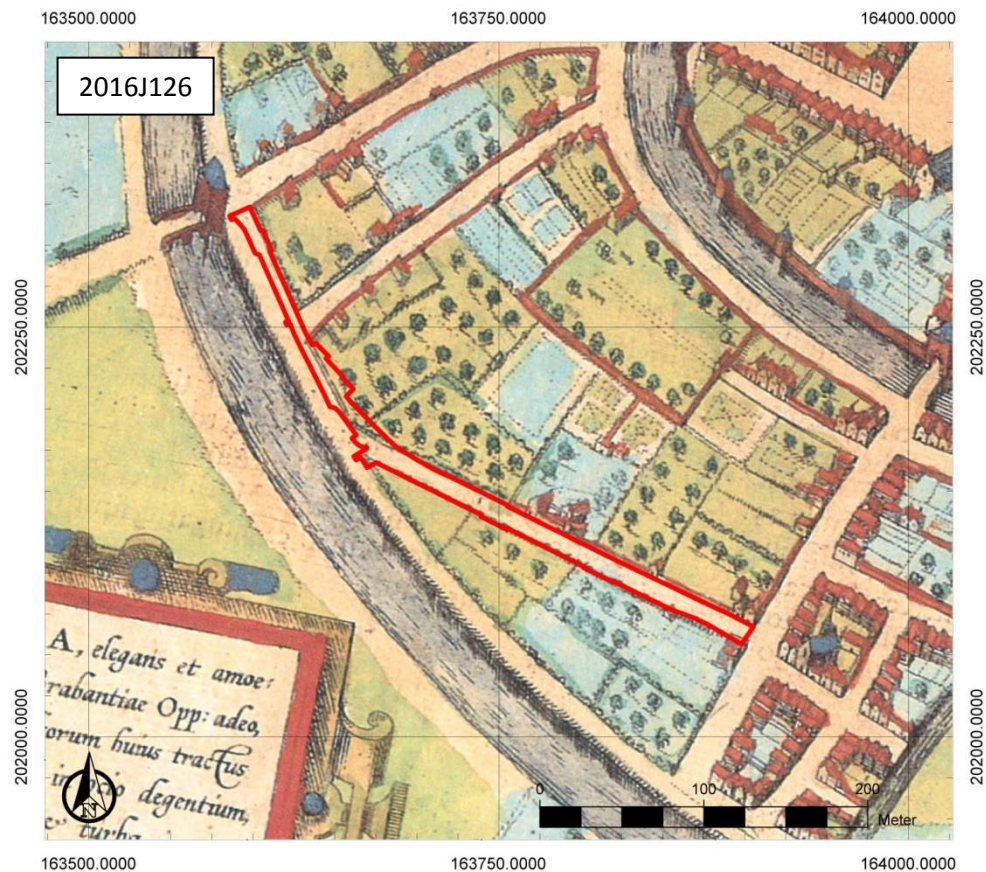
⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120745> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

¹⁰ Breugelmans *et al.* 1990, 20-21

¹¹ Breugelmans *et al.* 1990, 77

Figuur 16: Lier en omgeving door Jacob van Deventer ca. 1560, rood: situering onderzoeksgebied (<http://www.cartesius.be>)

Figuur 17: Plan van Braun & Hogenberg met aanduiding van het onderzoeksgebied (Breugelmans et al. 1990, 24)

Figuur 18: Kabinetkaart van de Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

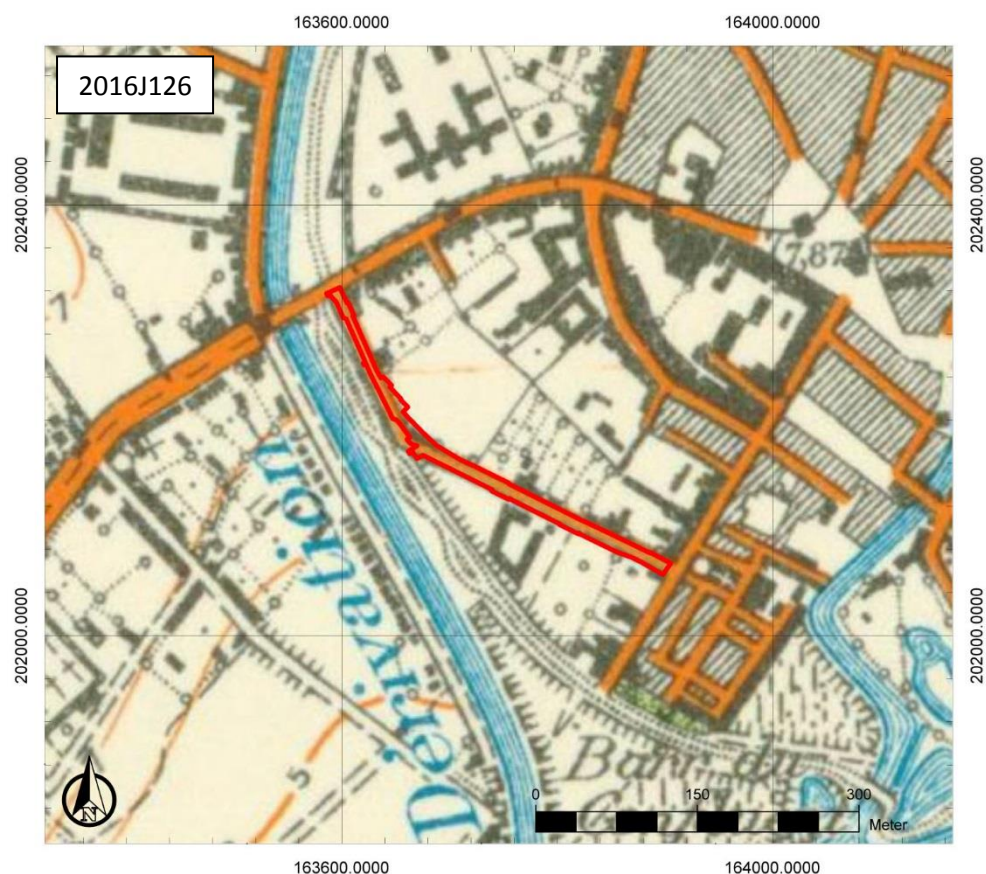
Figuur 19: detail van de Kabinetkaart van de Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

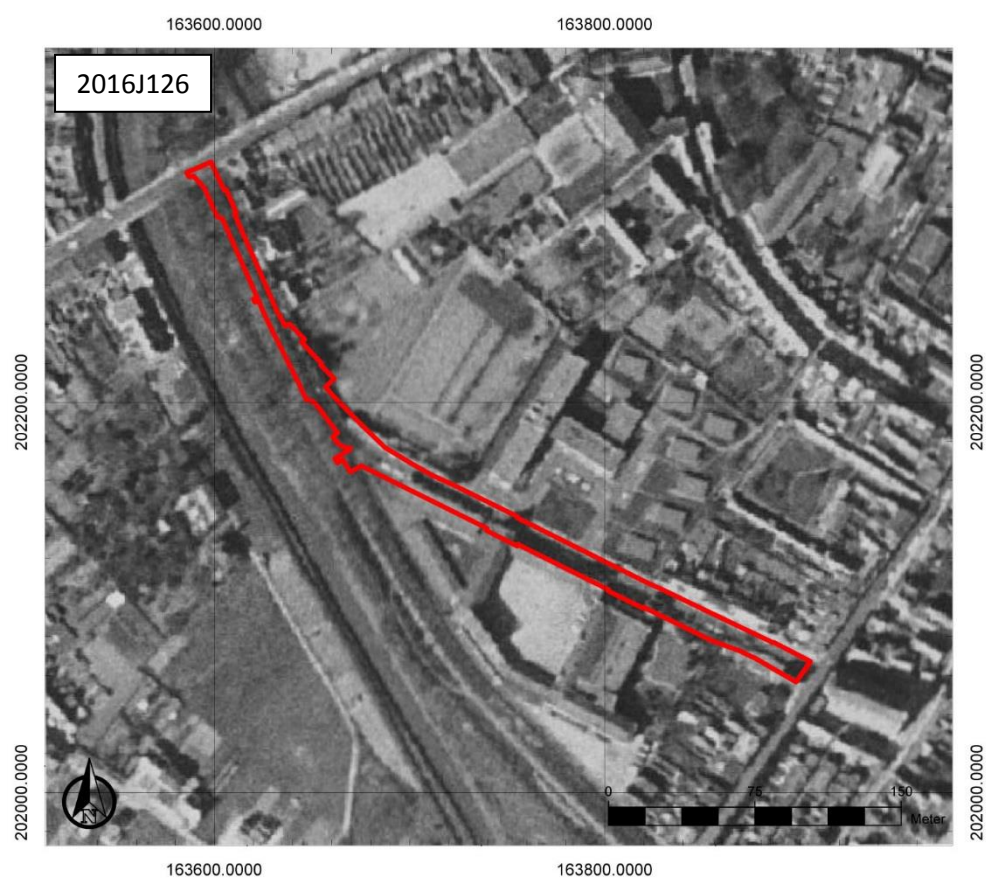
Figuur 20: Vandermaelen-kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 21: Plan cadastral parcellaire de la Belgique met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 22: Topografische kaart Lierre 16/5 met aanduiding van het onderzoeksgebied. 01-01-1929 (www.cartesius.be)

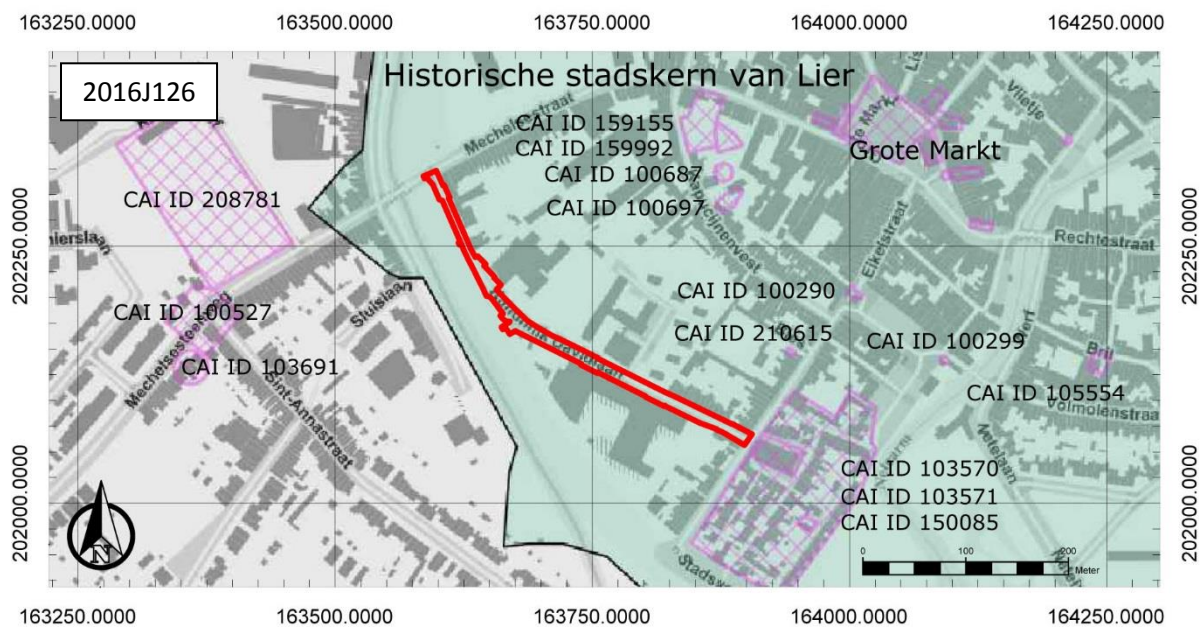
Figuur 23: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Ook op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden uit 1771-1778 (Figuur 18) is te zien dat het onderzoeksgebied zich binnen de tweede stadsomwalling van Lier bevindt, deels parallel aan de stadsgracht. In detail (Figuur 19) is te zien dat het verloop van de straat reeds overeenkomt met het huidige verloop van de Kanunnik Davidlaan. De straat wordt op de meeste plaatsen geflankeerd door bomen. Op de Vandermaelenkaarten uit 1846-1854 (Figuur 20) en de Popp-kaart uit 1842-1879 (Figuur 21) is in hoofdzaak dezelfde bebouwing langs de straat te zien als op de voorgaande historische kaarten. Een topografische kaart uit 1929 (Figuur 22) toont dat er bebouwing is bijgekomen langs het onderzoeksgebied. Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 23) toont dat de zone rond het onderzoeksgebied volgebouwd is en nauw aansluit bij de huidige situatie.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

2.4.3.1 Gekende archeologische waarden volgens de Centrale Archeologische Inventaris

In de buurt van het onderzoeksgebied zijn enkele gekende archeologische waarden gelegen. Ze kunnen inzicht bieden in het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied.

Figuur 24: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroenderfgoed.be/>)

Binnen de historische stadskern van Lier zijn heel wat gekende waarden aanwezig. We bespreken de gekende waarden die het dichtst bij het onderzoeksgebied gelegen zijn. Op locatie CAI ID 103570 bevindt zich het begijnhof van Lier. Oorspronkelijk was het omstreeks 1200 een woonplaats voor geestelijke dochters, maar als snel groeide het uit tot een echt begijnhof. Een jaar later werd het reeds verheven tot autonome parochie. Omstreeks 1400 omvatte het begijnhof onder meer een eigen kerk, een infirmerie of godshuis en drie conventen. Oorspronkelijk was het buiten de stadsomwalling gelegen, maar bij de stadsuitbreiding van 1389-1430 werd het geïntegreerd binnen de muren. Het begijnhof is in de loop der tijd verschillende keren door brand geteisterd, maar wel elke keer weer heropgebouwd.¹² Binnen het begijnhof, op locatie CAI ID 103571, staat de Sint-Margaretakerk, die begon als kapel in 1261-1267. Ze werd in 1664-1665 vervangen door een nieuwe, bakstenen kerk. Bij archeologisch onderzoek in het gebouw werden tal van historische resten

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103570, Begijnhof van Lier (geraadpleegd op 10 oktober 2016)
Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Begijnhof, Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120749> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

teruggevonden, zoals muurresten van grafkelders of van oudere kerkfases.¹³ Verder is er binnen het domein een toevalsvondst gedaan op locatie CAI ID 150085, waar een wijwateremmertje uit de nieuwe tijd werd gevonden.¹⁴

Gekende archeologische waarden uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd zijn talrijk. De bekendste is ongetwijfeld de Zimmertoren (CAI ID 100299). Oorspronkelijk was het de Corneliustoren, die gebouwd werd in de 14de eeuw als versterking van de toenmalige stadsomwalling. De toren werd achteraf gebruikt als opslagplaats, maar raakte in verval. In 1928-1930 werd de toren verbouwd tot de Zimmertoren, als onderkomen voor de astronomische verwezenlijkingen van Louis Zimmer.¹⁵ Aan de Begijnhofstraat werden bij een kleinschalige opgraving drie paalkuilen en een vermoedelijke kuil geregistreerd, die wellicht dateren uit de 13de eeuw. Ook resten van een gedeeltelijk onderkelderd gebouw, waarschijnlijk een godshuisje, werden aangetroffen. Ze kunnen niet met zekerheid gedateerd worden. Vermoedelijk zijn deze resten iets jonger dan de 13de eeuw.¹⁶

Op locatie CAI ID 159155 aan de Mechelse Binnenpoort, werd een brede gracht aangetroffen, gerelateerd aan de stadsomwalling. Ook twee muren, die mogelijk van de Mechelse Binnenpoort of van een middeleeuwse woning afkomstig zijn, werden aangetroffen. Verder kwamen ook een gracht en mogelijke resten van een brug of van de Mechelse Binnenpoort aan het licht, die te situeren zijn tussen de 14de en de 18de eeuw. Een scheidingsmuur en aan afwateringsgreppeltje kunnen dan weer gedateerd worden in de 17de-18de eeuw.¹⁷ Enkele andere resten op deze locatie kunnen mogelijk gedateerd worden in de Romeinse periode. Het gaat om een spijker, een greppel, enkele paalsporen en een mogelijke haardkuil (CAI ID 159992).¹⁸ De Binnenste Eeckelpoort (Eikelpoort, CAI ID 100290) werd opgetrokken in 1375 en maakte eveneens deel uit van de stadsomwalling. Aangezien het gebouw vanaf de tweede helft van de 16de eeuw werd gebruikt als gevangenis, spreekt men ook wel van de 'Gevangenenpoort'.¹⁹

Een vondst uit de nieuwste tijd werd gevonden op locatie CAI ID 100687. Bij controle van werken kwamen hier enkele resten naar boven die gerelateerd zijn aan de aanleg van een park (bv. een fontein of een ijskelder) uit de 19de eeuw.²⁰ Iets verderop in de straat werd een 19de-eeuws *nymphaeum* aangetroffen.²¹ Op locatie CAI ID 105554 werden bij de controle van werken,

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103571, Sint-Margaretakerk (geraadpleegd op 10 oktober 2016)
Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Begijnhofkerk Sint-Margaretha, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/10140> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 150085, Grachtkant – Hemdsmouwken I (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100299, Zimmertoren (Corneliustoren) (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Corneliustoren, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/10703> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 210615, Begijnhofstraat (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 159155, Mechelse Binnenpoort (Florent Van Cauwenberghstraat I) (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

Bruggeman *et al.* 2011.

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 159992, Florent van Cauwenberghstraat II (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

Bruggeman *et al.* 2012.

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100290, Gevangenenpoort (Binnenste Eeckelpoort) (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Stadspoort Binnenste Eeckelpoort, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/10283> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100687, Kapucijnenvest I (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100697, Kapucijnenvest II (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

paalfunderingen in hout aangetroffen van onbepaalde datering.²² Een overzicht van de archeologische vondsten op de Grote Markt is te vinden onder 2.4.3.2.

Buiten de historische stadskern van Lier, net buiten de tweede stadsomwalling, bevinden zich ook nog enkele relevante archeologische resten. Op locatie CAI ID 208781 werden tijdens een prospectie een paalspoor en een kuil uit de metaaltijden gevonden.²³ Ook werden er greppels uit de late middeleeuwen aangetroffen, naast kuilen, greppels en een muur uit de nieuwe tijd.²⁴ Op locatie CAI ID 100527 kwam een timpaansteen uit 1612 aan het licht.²⁵ Een cartografische indicator komt voor op locatie CAI ID 103691.²⁶ Het gaat om een molen, die op basis van de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden ten laatste in de 18de eeuw gedateerd wordt.

2.4.3.2 Historische stadskern van Lier als vastgestelde archeologische zone²⁷

Ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich de vastgestelde archeologische zone ‘Historische stadskern van Lier’, die ons verdere informatie verstrekt om het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader te plaatsen. De archeologische kennis van Lier is momenteel nog beperkt. De archeologische interventies in Lier zijn over het algemeen kleinschalig. Tot 2004 hielden kleine interventies enkel werfcontroles in of kleine noodinterventies na het melden van een toevalsvondst. Vanaf 2004 vond hier en daar een beperkt vooronderzoek plaats en tussen 2008 en 2011 gebeurde er grootschaliger onderzoek bij de heraanleg van de Grote Markt.

Over de ontstaansgeschiedenis van Lier zijn nog weinig gegevens bekend (zie hoger). De enige informatie over pre-middeleeuwse aanwezigheid in of in de onmiddellijke nabijheid van de stad zijn enkele schaarse gegevens over bewoning in de metaaltijden aan de Transvaalstraat, mogelijke laat-Romeinse sporen aan de Van Cauwenberghstraat en een toevalsvondst van een laat-Romeinse drieknoppen- of kruisboogfibula in de veenpakketten van het Nete-alluvium, gevonden in 1893-1894. Deze laatste vondst betreft een unieke (rivierdepositie)vondst die in verband te brengen is met de aanwezigheid van militaire troepen in de tweede helft van de 4de eeuw. Tot de vondst behoort ook een muntschat van 300 laat-Romeinse munten.

De eerste bewoningskern die rond de 9de eeuw ontstond op de locatie *Nivesdonck* (‘Nieuwe Donk’), kon archeologisch niet getraceerd worden. Een grachttracé waarin enkele vroegmiddeleeuwse scherven werden vastgesteld, kwam wel aan het licht tijdens een opgraving op de Grote Markt. Tot op heden vond geen archeologisch onderzoek plaats in de Sint-Gummaruskerk, waardoor het bestaan van de houten voorloper van de kerk ter ere van de heilige Gummarus, stichter van de stad, nog niet werd bevestigd.

Archeologische onderzoek bij de heraanleg van de Grote Markt in 2008, 2009 en 2011 bracht verschillende marktniveaus aan het licht, waarbij de onderste stenen verharding dateert uit de tweede helft van de 14de eeuw. Daaronder bevinden zich organische lagen. Verder kwamen funderingen van een 14de-eeuws gebouw tevoorschijn, mogelijk van een oude lakenhalle of van het oude Vleeshuis. De ‘Verloren Kost’, een in 1419 overwelfde poel tussen het Vleeshuis en het Belfort, werd onderzocht. De opgravingen van 2011 brachten ook sporen van een houten gebouw uit het begin van de 15de eeuw aan het licht. Het is wellicht een markthal.

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105554, Spaanse poort (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 208781, Mechelsesteenweg 34-36 (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

²⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 208781, Mechelsesteenweg 34-36 (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

²⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100527, Mechelsesteenweg 1 (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

²⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103691, Lierse Molen 1 (geraadpleegd op 10 oktober 2016)

²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Historische stadskern van Lier, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140034> (geraadpleegd op 10 oktober 2016).

Er werden ook archeologische resten waargenomen van de tweede stadomwalling. Binnen de oudste 14de-eeuwse omwalling kwamen hier en daar sporen van laat- en post-middeleeuwse bewoning aan het licht, zoals funderingspalen en een tonwaterput uit de 14de-15de eeuw. Tussen beide omwallingen bevonden zich ook het Kartuizerklooster, het begijnhof, het Sionsklooster en het Kluizekwartier. Na een periode van verval en vernieling in de 16de eeuw ten tijde van de Reformatie werden verschillende monumenten heropgebouwd. Het zijn vaak deze heropgebouwde gebouwen waarin sporen van oude voorgangers te vinden zijn.

Een eerste industrialisatie in de 18de eeuw leidde tot de oprichting van achttien brouwerijen en in de 19de eeuw werden de vlieten overdekt. Deze overdekte kanaaltjes werden meermaals teruggevonden. In deze periode werden de vestingswerken ontmanteld. De stad werd ook aanzienlijk geteisterd tijdens beide wereldoorlogen, zodat heel wat panden heropgebouwd moesten worden. Bij de afbraak van panden komen her en der nog oudere middeleeuwse kelders, beerputten en waterputten aan het licht.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

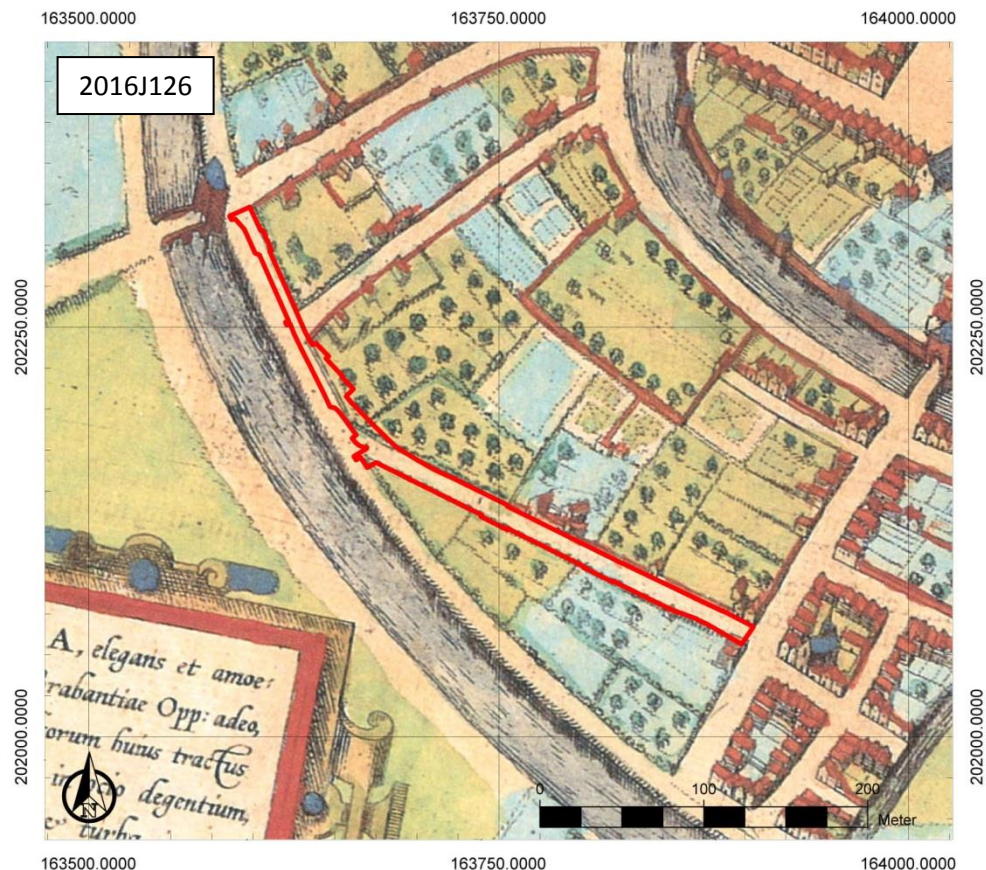
Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?

Het onderzoeksgebied omvat een wegtracé dat deels in de vallei van de Nete te situeren is. Verder is het te situeren binnen de tweede stadsomwalling van Lier en binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Lier. Gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied dateren uit de metaaltijden, de Romeinse periode, de middeleeuwen, de nieuwe tijd, de nieuwste tijd en een onbepaalde periode. Onze kennis over het onderzoeksgebied in de nieuwe en de nieuwste tijd komt aan bod bij de volgende onderzoeksvraag.

Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn we geïnformeerd over de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein. Reeds op de kaart van Jacob Van Deventer uit omstreeks 1560 is de Kanunnik Davidlaan te zien. De weg gaat dus duidelijk terug op een historische weg. Het verloop van de weg blijft ongewijzigd doorheen de tijd. Ook de bebouwing langs het onderzoeksgebied blijft lange tijd ongewijzigd. Het is vooral in de 20ste eeuw dat de bebouwing toeneemt.

Figuur 25: Synthesepan

Wat is de impact van de geplande werken?

De verstoringsdiepte van de geplande werken is beperkt en valt deels binnen de reeds bestaande verstoring. In de diepte is echter wel sprake van een bijkomende verstoring. Vooral ter hoogte van de nieuwe riolering hebben de geplande werken een grote impact op het bodemarchief. Hier wordt een sleuf gegraven van 4 m breed en ca. 2,35 m diep. Het aan te leggen rioleringsstelsel bevindt zich grotendeels op een andere locatie dan de bestaande riolering. Dit betekent een wezenlijke impact op het bodemarchief.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Er is verder archeologisch vooronderzoek nodig. De geplande werken betekenen een bijkomende verstoring van het bodemarchief. De Kanunnik Davidlaan gaat terug op een historische weg. We weten niet of het historische wegdek bewaard is. Er zijn geen gegevens voorhanden over het niveau van het historische wegdek. In het kader van de uitbreiding van de stad door middel van de aanleg van de tweede stadsomwalling zouden ophogingen kunnen plaatsgevonden hebben. Bij gebrek aan gegevens over de bodemopbouw kan hier geen uitspraak over gedaan worden.

Verder archeologisch vooronderzoek is nodig om na te kunnen gaan of resten van het historische wegdek bewaard gebleven zijn. Daarvoor is een onderzoeksmethode nodig die stratigrafisch inzicht biedt. Een landschappelijk booronderzoek en een proefputtenonderzoek komen hiervoor in aanmerking. Beide zijn op dit moment praktisch gezien niet uit te voeren gezien de smalle eenrichtingsstraat en het smalle voetpad dat de weg flankiert. Daarom verdient het de voorkeur het verdere archeologische vooronderzoek uit te voeren tijdens de werken, wanneer de nodige veiligheidsmaatregelen en omleidingsroutes voorzien zijn. Bovendien zijn er dan geen extra kosten voor het opbreken en tijdelijk herstellen van de verharding. Om de werken zo weinig mogelijk te hinderen verdient het de voorkeur om op dat moment meteen over te gaan tot een

proefputtenonderzoek. Dit biedt zowel inzicht in de stratigrafie als in het ruimtelijke verloop van het historische wegtracé.

2.4.6 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

Het onderzoeksgebied omvat een wegtracé dat deels in de vallei van de Nete te situeren is. Verder is het te situeren binnen de tweede stadsomwalling van Lier en binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Lier. De Kanunnik Davidlaan gaat bovendien terug op een historische weg. Daardoor is er sprake van archeologisch potentieel. Om na te gaan of resten van de historische voorloper van de huidige weg nog bewaard gebleven zijn, is verder archeologisch vooronderzoek nodig.

2.4.7 Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek

Het onderzoeksgebied omvat een wegtracé dat deels in de vallei van de Nete te situeren is. Verder is het te situeren binnen de tweede stadsomwalling van Lier en binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Lier. De Kanunnik Davidlaan gaat bovendien terug op een historische weg. Daardoor is er sprake van archeologisch potentieel. Om na te gaan of resten van de historische voorloper van de huidige weg nog bewaard gebleven zijn, is verder archeologisch vooronderzoek nodig.

3 Bibliografie

3.1 Publicaties

Bogemans, F., 2007: *Toelichting bij de quartairgeologische kaart, kaartblad 24 Aarschot*, Brussel.

Bruggeman, J./N. Reyns, 2011: *Bouwblokinventarisatie, werfbegeleiding en archeologisch vooronderzoek Lier – Florent van Cauwenberghstraat*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 020).

Bruggeman, J./M. Van Celst/N. Reyns, 2012: *Archeologisch vooronderzoek Lier – Florent van Cauwenberghstraat (parkeergarage)*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 066).

Bruggeman, J./N. Reyns/B. Cléda, 2015: *Archeologisch vooronderzoek Lier – Mechelsesteenweg 34-36*, Temse (Rapporten All-Archeo bvba 256).

Breugelmans, K./L. Ceulemans/L. Coenen/D. Engels/W. Grootaers/I. Nuyens/A. Van den Broeck, 1990: *Historische stedenatlas van België. Lier*, Brussel.

3.2 Websites

CadGis (2016)
http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE

Cartesius (2016)
<http://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2016)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2016)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2016)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

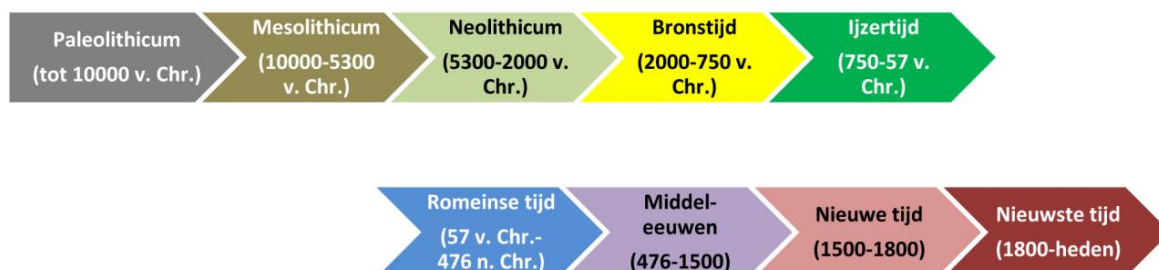
Geopunt Vlaanderen (2016)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2016)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Lier (2014)
<http://www.lier.be>

4 Bijlagen

4.1 Archeologische periodes

4.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2016J126

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	27/09/2016
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	27/09/2016
3	Bouwplan	Typeprofiel	1:1	Digitaal	12/10/2016
4	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	12/10/2016
5	Bouwplan	Bestaande toestand	1:1	Digitaal	12/10/2016
6	Bouwplan	Rioleringsplan	1:1	Digitaal	12/10/2016
7	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	27/09/2016
8	Hoogtemodel	Detail Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	10/10/2016
9	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	10/10/2016
10	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	27/09/2016
11	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Onbekend	27/09/2016
12	Quartairegeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Onbekend	27/09/2016
13	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	27/09/2016
14	Bodemgebruikskaat	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	27/09/2016
15	Historische kaart	Jacob van Deventer	1:1	Digitaal	10/10/2016
16	Historische kaart	Braun & Hogenberg	1:1	Digitaal	12/10/2016
17	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	27/09/2016
18	Historische kaart	Detail Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	27/09/2016
19	Historische kaart	Vandermaelenkaarten	1:1	Digitaal	10/10/2016
20	Historische kaart	Popp kaart	1:1	Digitaal	12/10/2016
21	Historische kaart	Topografische kaart Lierre 16/5, 1929	1:1	Digitaal	10/10/2016
22	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	10/10/2016
23	Synthesepan	Synthese van het bureauonderzoek	1:1	Digitaal	10/10/2016

4.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2016J126

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2015	Digitaal	27/09/2016
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	27/09/2016